

A kolozsvári filmgyártás képes története 1913-tól 1920-ig

Szerkesztette: Balogh Gyöngyi, Zágoni Bálint

Megjelenés: 2009

Mind a magyar, mind az egyetemes filmtörténet szempontjából fontos műhely volt az 1913–1920 között Kolozsváron működő filmstúdió. Hogy mára már kevesen tudják igazolni az itt folytatott munka művészi jelentőségét, annak egyetlen oka van: a megvalósult alkotások 94%-a megsemmisült. Az ez alatt a 7 év alatt a kolozsvári filmgyárban készült több mint 50 játékfilm közül ma már csak 4 tekinthető meg. A kolozsvári alkotómunka nemzetközi színvonalát azonban más adatok, nevek is igazolják. Itt kezdte rendezői pályafutását Korda Sándor, aki később sir Alexander Korda néven Angliában lett elismert rendező. Hasonlóan, karrierje első éveiben Kolozsváron dolgozott Kertész Mihály is, aki két évtizeddel később Michael Curtiz néven tett szert világhírnévre. A listát hosszasan folytathatnánk: itt rendezett Garas Márton, itt játszotta egyetlen filmszerepét Blaha Lujza, „a nemzet csalogánya”, továbbá Várkonyi Mihály, aki később

ugyancsak Hollywoodban szerzett hírnevet, Szentgyörgyi István, Jászai Mari, Berky Lili, Gál Gyula, Márkus Emília. Egy olyan időszakban, amikor a film még kereste maga helyét a művészetek közt, amikor a legtöbb magyar filmgyár külföldi bevált módszereket próbált utánózni szegényes körülmények között, a Kolozsváron működő stúdió dr. Janovics Jenő színházigazgató irányítása alatt arra törekedett, hogy irodalmi értékű alapanyagból igényes művészfilmeket hozzon létre. Ennek érdekében a kor legtehetségesebb színészeinek segítségével, és a legjobb, külföldön tanult szakemberekkel sikerült olyan színvonalú filmeket gyártania, melyeket szívesen kötöttek le a külföldi filmterjesztők is.

Az idők során előkerült 4 filmet leszámítva jelenleg a fennmaradt képanyag és kortárs kritikák, riportok, későbbi visszaemlékezések alapján rekonstruálható a stúdióban folytatott munka. A Filmtett Egyesület és a Magyar Nemzeti Filmarchívum a fennmaradt állóképek, plakátok és kortárs szövegek (idézetek, kritikák) segítségével egy olyan albumot nyújt az olvasónak, amely nemcsak az itt folytatott munka fontosságát szemlélteti, hanem bepillantást nyújt abba is, hogy mit jelenthetett az 1910-es évek közepén a filmgyártás Erdély legfontosabb filmstúdiójában. Technikai részletek (például némafilmek színezése), a sajtó viszonyulása a filmgyárhoz, megfilmesítési jogokért folytatott perek, egy-egy film nemzetközi visszhangja, forgatási anekdoták, némafilmek propaganda célra való felhasználása és az első világháború hatása a filmgyártásra csak egy pár azon témák közül, amelyeket egy-egy film kapcsán érint a könyv.

A könyv szerkesztői 7 intézmény (Magyar Nemzeti Filmarchívum, Román Nemzeti Filmarchívum, Országos Széchenyi Könyvtár, Nemzeti Színháztörténeti Intézet, Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvári Nemzeti

Színház Dokumentációs Tára, Román Nemzeti Levéltár) és több magánszemély gyűjteményéből, több mint 700 fénykép és plakát közül állították össze a könyv anyagát. Az a tény, hogy a kisebb méretű gyűjtemények helyett ilyen nagy mennyiségű anyagból válogathattak, lehetővé tette a szerkesztők számára, hogy több, a kolozsvári némafilmgyártás történetével kapcsolatos kérdést tisztázzanak: számos ismeretlen, vagy rossz filmhez sorolt fényképet azonosítottak be, elveszettek hitt forgatókönyveket dolgoztak fel, filmek cselekményét rekonstruálták. Az album tehát nemcsak ismeretterjesztő jelleggel rendelkezik, hanem komoly lépést jelent a kolozsvári némafilmgyártás ismeretlen részleteinek a feltárásában is.

Adatok: 120 oldal, keménytábla

A kötet a Filmtett Egyesület és a Magyar Nemzeti Filmarchívum közös gondozásában jelent meg.

Sajtóvisszhang:

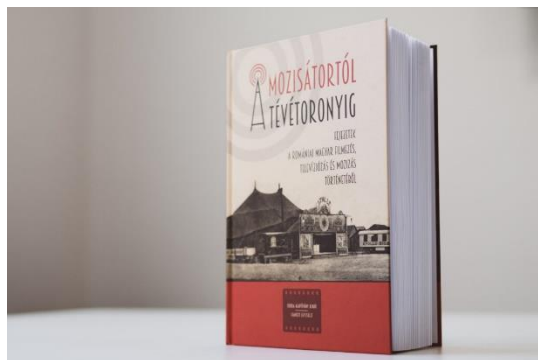
[Megelevenedik a Szamos-parti Hollywood](#) (Szabadság)

[Rendes feltámadás](#) (Filmtett)

A mozisátortól a tévétoronyig – Fejezetek a romániai magyar filmezés, televíziózás és moziás történetéből

Szerkesztette: Ferenczi Szilárd, Zágoni Bálint

Megjelenés: 2021

Mi az és van-e romániai magyar film? Vanni van. Csak nem úgy. Persze már pusztán méretéből sem iparszerűen, hanem inkább csak ötletszerűen működik, tehát semmiképp sem ugyanazzal a szótárral írható körbe, mint a nemzetiek, mondjuk az olasz film, vagy akár a "szubnacionális" filmiparok, mint például Bollywood. Nincs meg az a stabil intézményrendszere, jótékony burka, mint az erdélyi magyar színháznak, ami mozgásban tarthatná még akkor is, amikor pénz- vagy, ne adj' isten, ötletdeficit jelentkezik. Nem tud, de talán nem is akar ipari

intenzitással, piacgazdasági alapokon működni. Viszont ha kimondott filmipar nincs is, romániai magyar filmes alkotók nagyon is vannak - azzal együtt, hogy változó intenzitású, folyamatos mozgásban lévő hálózatuk meghatároz(hat)atlannak tűnik. A probléma magja az, hogy amennyire fixnek is tűnik a földrajzi tér - Erdély, bővebben Románia -, annyira definiálatlan és tűnékeny a produkciós tér, a filmgyártói, finanszírozási közeg. Soha ne tekintsük ezt a két kérdést megválaszoltnak. Folyamatosan rá kell kérdeznünk, újra képbe kell helyeznünk magunkat. Monitorizálni, érdeklődni, párbeszédet kell folytatni -

alkotóként, nézőként, olvasóként is. Ez a könyv is egyfajta képbe helyezési kísérlet. A képkivágás folyamatos korrekcióra szorul, de első zoomnak talán megteszi.

Adatok: 320 oldal, keménytébla

A kötet az Iskola Alapítvány Kiadó és a Filmtett Egyesület közös gondozásában jelent meg.

Sajtóvisszhang:

[Mozgóképek krónikája](#) (Helikon)

[Egyetlen kötetben az erdélyi magyar filmezés, moziás története](#) (Krónika)

[Bevezetés egy majdani filmtörténetbe](#) (Magyar Szó – Újvidék)

Janovics Jenő - Egy élet a magyar kultúra szolgálatában, a színháztól a mozivászonig

Szerkesztette: Kollarik Tamás, Zágoni Bálint

Megjelenés: 2022

"Janovics Jenő színész, rendező, színházigazgató, producer és aktív közéleti szereplő, aki minden bizonnyal a magyar film és színháztörténet egyik legfontosabb alakja. Pályafutása játékfilmre kívánczik, hatalmas életművel rendelkező izgalmas karakter, sorsán végighullámszik a tragikus XX. századi magyar történelem első fele.

Az elmúlt évtizedben világszerte ismert magyar származású filmes alkotók önéletrajzát hoztuk haza a Magyarok Hollywoodban sorozatunkban. A két legendás stúdióalapító, Adolf Zukor és William Fox, majd minden idők egyik legnagyobb filmzeneszerzője, a háromszor is Oscar-díjjal elismert Rózsa Miklós önéletrajzát, továbbá Hubai Gergely Zene: Miklós Rózsa című szakkönyvét jelentettük meg magyarul. A sorozatot folytatva abban a megtiszteltetésben volt részünk, hogy az ötször is Emmy-díjjal elismert animációs filmrendező és producer, Csupó Gábor igent mondott megkeresésünkre, így mi írhattuk és adhattuk ki a róla szóló monográfiát.

Janovics Jenő teljesítménye okán vitathatatlanul illik a fenti sorba, Zukor és Fox kor- és pályatársa, aki hasonlóan grandiózus filmszervezői életművet hozott létre, de a Kárpát-medencében. A legnagyobb magyar színházszerzők és egyben filmproducerek közé tartozik, amely területen csak Nemeskürty István, Andy Vajna vagy a már említett Csupó Gábor mérhető hozzá.

Jelen kötet célja, hogy segítsen abban, hogy Magyarországon is jobban megismerjék Janovics Jenőt, hiszen "teljesítménye joggal emeli minden idők egyik legnagyobb közép-európai kulturális szervezőjévé, aki a színháztól a filmvászonig fáradhatatlan szorgalommal és példamutató alázattal szolgálta a magyar kultúra ügyét".

Adatok: 268 oldal, keménytábla

A kötet a FilmHungary kiadó gondozásában jeleng meg.

Sajtóvisszhang:

[A színpadtól a mozivászonig. Janovics Jenő pályaképe](#) (Kultúra.hu)

[Janovics, a kormányos](#) (Helikon)

Kutatások

A kancsuka hazájában (1918) és A métely (1918) filmek rekonstrukciója

A Janovics Jenő által vezetett kolozsvári filmstúdióban 1913 és 1920 között több mint 50 játékfilm készült, ezek közül azonban ma mindössze négy tekinthető meg nagyjából teljes hosszúságában, a többi eltűnt, megsemmisült az elmúlt száz év alatt. Az eltűnt némafilmek közül újabb négy némileg szerencsésebb helyzetben van. Ezek esetében nem csak jelenetfotók maradtak fenn, hanem több tucat rövid, párkockás filmszalag részlet is megmaradt Gyalui Jenő, a stúdió dramaturgia hagyatékában. Ezek közül A kancsuka hazájában és A métely című filmeket rekonstruáltuk abban a reményben, hogy

ezek a rekonstrukciók hozzájárulnak a stúdió történetének minél teljesebb megismeréséhez.

A métely bemutatója a korabeli sajtóhír alapján 1918 november 14-én volt. Kolozsváron a Színkör Mozgóban és az Egyetem mozgóban vetítették, más városban történő vetítésről nincsenek adatok. A film nem eredeti forgatókönyv alapján készült, hanem Eugen Breiux drámáját alkalmazta filmre Gyalui Jenő. A kolozsvári filmstúdió számos alkalommal filmesített meg olyan népszerű színdarabokat, amelyek a társulat műsorán szerepeltek, sőt, az elkészült filmek legnagyobb hányada színpadi darabok adaptációja. Ezt a

drámát azonban mindössze két alkalommal adták elő 1917-ben, egyértelmű, hogy nem a népszerűsége miatt vitte filmre Janovics stúdiója. Mivel a mű lényegében a vérhaj veszélyeit dramatizálja, hihető az a kijelentés, amelyet Welsér Vitéz Tibor írt a 60-as évek elején egy kolozsvári bőrgyógyász visszaemlékezéseire hivatkozva, miszerint a film jelentékeny kormánytámogatással készült, és a háború során a szifilisz megakadályozására irányuló felvilágosító propanda része lett. Ez az információ azért is érdekes, mert két évvel később készül el a Világrém (Din grozãviile lumii), a fennmaradt kolozsvári filmek egyike és egyben a stúdió utolsó filmje, amely már a román egészségügyi minisztérium megrendelésére készült, ugyancsak hasonló céllal.

[A mételey rekonstrukciója](#) több szempontból is kihívást jelentett: egyrészt A kancsuka hazájában-nal ellentétben nem állt rendelkezésünkre a film forgatókönyve, csak a francia dráma, amely a film alapját képezte. A film egyik fontos szereplője, a Berky Lili által alakított színésznő nem jelenik meg a színdarabban, ugyanakkor megismerhetjük egy vidéki lány történetét, aki miután elkapja a betegséget, bosszút akar állni a férfiakon. A fennmaradt fotók és filmrészletek alapján eléggé egyértelmű volt, hogy ezt a karaktert gondolta tovább Gyalui Jenő, mikor filmre vitte a darabot. A film azért is fontos, mert neves színészgárda játszik a filmben, Berky Lili mellett a hollywoodi karriert is befutó Várkonyi Mihály alakítja az egyik főszerepet. A film rendezője Fekete Mihály volt, a kolozsvári társulat színésze és rendezője, aki már 1913-ban bekapcsolódott a Janovics Jenő által elindított filmgyártásba. A mételey technikai kivitelezés szempontjából is érdekes, mivel több jelenetben trükkfelvételeket alkalmaznak a filmben.

[A kancsuka hazájában](#) forgatására 1918 júniusában került sor, a filmet 1919 februárjában mutatták be. Az orosz kormányzóságban játszódó kortárs dráma főszereplői Izsáky Margit és Kozma Hugó voltak. A műtermi felvételek mellett a jelenlegi Babeş-Bolyai Tudományegyetem főépülete előtt, a Sétatéren és a Fellegvár házai előtt is forgattak. A rekonstrukciót megkönnyítette, hogy a Román Nemzeti Levéltárból előkerült a film majdnem teljes forgatókönyve, illetve két forgatási nap diszpozíciós íve is. A Doktorok munkacímmel leforgatott film ezúttal Gyalui Jenő eredeti forgatókönyve alapján készült, a film rendezője ebben az esetben is Fekete Mihály volt. A rekonstrukciót a jelenetfotók mellett több mint 50 filmszalagrészlet segítette.

Zágoni Bálint